

УДК 316.722.5 (045)

М.А. Абисова

СУЧАСНІ ЛІБЕРАЛЬНІ КОНЦЕПЦІЇ: АКсіОЛОГІЧНИЙ ТА КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

Анотація. Стаття присвячена соціально-філософському аналізу ліберальних комунікативно-договорних моделей соціальної справедливості.

Ключові слова: комунікація, лібералізм, лібертаріанство, свобода, справедливість, рівність.

Актуальність

В організації соціального життя індивідів роль ціннісних підстав і політичної комунікації ще в античні часи була підкреслена наданням особливого статусу поняттям блага і доброчесності, поза відношенням до яких неможливий справедливий політичний устрій та процвітання держави. Інтерес до індивідуальної свободи як базової цінності, покликаної служити цільовим орієнтиром демократичного суспільства, актуалізує наше звернення до лібералізму. Аналіз робіт ліберальних авторів на кожному історичному повороті показує, що більшість із них була спрямована на пошук шляхів пристосування ціннісної спадщини класичного лібералізму до плінних соціальних умов. Ця якість особливо виразно виявилася у другій половині ХХ ст., яка стала новим рубежем у долі лібералізму.

Постановка завдання

Головною метою нашого дослідження є осмислення ціннісного і комунікативного аспектів сучасних ліберальних концепцій справедливості з позицій соціальної філософії.

Ступінь розробки проблеми

Виступаючи політичною та економічною програмою свободної людини, лібералізм налічує тривалу передісторію. Грецькі поліси спирались на комунікацію свободних громадян, європейське Відродження – свободу думки, забезпечену розподілом релігійної та світської влади. У Новий час та епоху Просвітництва виникають ідеї віротерпимості і релігійних свобод, конституціоналізму та прав людини, що реалізуються за допомогою самоуправління через вільно обраних представників (Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Д. Юм, І. Кант та А. Сміт), які стають ідеологічною основою ліберальних рухів.

Форма лібералізму як соціально-політичної та етико-філософської доктрини, яка в подальшому отримала назву «класичної», склалась під впливом діяльності гуртка «філософських радикалів» (І. Бен-там, Д. Рікардо, Т. Мальтус, Дж. Мілль), ідей «манчестерської школи» економічного лібералізму (Р. Кобден, Д. Брайт) та ін. У рамках класичного лібералізму стверджується панування права, приватної власності, свободної ринкової економіки, індивідуальної свободи.

Не дивлячись на те, що світова економічна криза початку ХХ ст. зумовила радикальний перегляд ліберальних цінностей в контексті доктрини «нового лібералізму» (Л.Т. Хобхауз, Дж.А. Хобсон, Дж. Дьюї та ін.), «класична» ліберальна теорія остаточно не втратила своїх прибічників (Ф. Хайек, К. Поппер, Дж. Тальмон).

Зростання значимості комунікації та цінності справедливості у забезпеченні соціального порядку

у другій половині ХХ ст. змінює систему ціннісних орієнтацій лібералізму, вимагаючи осмислення проблеми соціальної рівності.

Основна частина

Ідея формальної рівності можливостей не випадково стає ключовою для західного капіталістичного суспільства, оскільки дає кожному найбільш можливі для реалізації власного «життєвого плану». Однак, не дивлячись на згоду щодо того, що суспільна справедливість вимагає безумовної поваги формальних прав індивіда, погляди ліберальних теоретиків суттєво розходяться щодо тлумачення рівності.

Одні (лібертаріаністи) займають безкомпромісну позицію, вважаючи, що спроба суспільства реалізувати колективне благо є принципово несумісною з індивідуальною свободою (Р. Нозік), оскільки порушує права індивіда. Інші (ліві ліберали) припускають компроміс свободи з благом, вважаючи, що для індивідуального розвитку необхідний і благоустрій, і свобода (Дж. Ролз, Р. Дворкін). Розглянемо ці концепції детальніше.

Р. Нозік □ представник крайньої позиції у спектрі сучасних ліберальних теорій справедливості. У центрі уваги філософа – традиційна для лібералів тема прав та їхнього забезпечення, успадкована від Дж. Локка і І. Канта. Вихідним принципом його соціальної теорії є загалом кантівський: права індивідуальної свободи мають *абсолютний характер*, тобто вони є благом у собі, не залежать від зовнішніх цілей, не існують і заради досягнення соціальних цілей.

Можна виділити чотири фундаментальні соціально-філософські постулати, на які спирається теорія Р. Нозіка [4; с. 118]:

1) *Ідея природної відокремленості та незалежності індивіда.* Сутність цієї ідеї полягає в тому, що індивід як такий передують будь-яким формам соціальної організації, з чого випливає, що реально існує тільки індивідуальне та суспільне благо (сукупне благо індивідів), а загальне благо – фікція, що прикриває прагнення одних людей панувати над іншими.

2) *Концепція природних прав.* Ідея «незалежності», «відокремленості» індивіда присутня як певний природний факт. Із такого природного факту відокремленості логічно виходить, що індивіди мають деякі вихідні права, чия функція полягає в окресленні необхідного простору людської свободи. Права ці мають природний характер в тому смислі, що існують до і незалежно від суспільства, держави, логічно передують їм. *Зрештою*, всі права, які має держава, є похідними та отримують свою легітимність від цих первісних природних прав, що не потребують додаткового морального обґрунтування.

3) *Ідеї анархічного порядку та мінімальна держава*. Первісному розподілу людей у соціальному плані відповідає такий самий природний стан людського роду – *природна анархія*. Однак, оскільки анархія завдає людині масу дискомфорту, розвиток соціальних відносин, врешті-решт, призводить до утворення держави (так званої мінімальної держави), чия роль зводиться до захисту все тієї ж природної свободи.

4) *Переважно економічний характер соціальних зв'язків*. У тільки-но створеному суспільстві люди переважно будуть займатись економічною діяльністю. І свобода, відображена у нормах права під охороною держави, буде їм в цьому сприяти. Виходячи з такого розуміння природи соціальних зв'язків, суспільна справедливість – *правильність організації вільних обмінів між власниками своєї свободи та своєї власності*.

Гарантом індивідуальної свободи, що захищає особистість від свавілля інших, виступає держава. Можливість такого свавілля, як вже відзначалось, впливає з факту природної анархії. Отже, з одного боку, держава необхідна, тому вона має природно виникнути з анархічного стану, а з іншого боку, – процес переборювання анархії має відбутися без порушення будь-чиїх прав, оскільки тільки за такої умови держава має шанс на моральну легітимність.

Отже, Р. Нозік створює досить складну концепцію генезису держави, суть якої зводиться до того, що в процесі конкуренції різних професійних охоронних агентств, що створюються людьми для захисту від посягання на їх життя та майно, в остаточному підсумку залишається тільки одно домінуюче агентство, яке під своє заступництво поступово бере всіх. Цей процес відбувається в чотири етапи (спочатку утворення добровільних асоціацій, потім професійних агентств, пізніше □ розробка загальних правил та процедур «роботи» з клієнтами, і потім □ власне формування єдиного для усіх центру влади). У результаті анархічний стан поступово змінюється «мінімальною державою», основне призначення якої □ захист усіх, хто знаходиться у сфері її юрисдикції. При цьому важливо, що цей процес, будучи природним, здійснюється в інтересах усіх, тобто має не лише необхідний, але й справедливий характер.

Отже, справедливість в інтерпретації американського філософа □ право на рівний захист з боку держави. У зв'язку з цим Р. Нозік розрізняє два типи держави: ультра-мінімальна та мінімальна [4, сс. 26-28]. Якщо ультра-мінімальна держава є, скоріше, комерційною справою, ніж суб'єктом справедливості, оскільки захищає лише своїх клієнтів, то мінімальна держава розширює свій захист на усіх без виключення індивідів, що мешкають на даній території. З точки зору Р. Нозіка, саме «мінімальна держава» є істинно справедливою. У той же час, філософ вважає, що починаючи з того моменту, коли безпека прав досягнута, розподільні функції держави автоматично закінчуються. Подальші дистрибуції з метою зрівняти економічний стан індивідів не знаходять виправдання з позицій справедливості і мають бути відкинуті. Економічна справедливість у теорії Р. Нозіка, як видно, це не справедливість перерозподілу (як у соціалістичних або ліволіберальних концепціях), а виключно сукупність правил, що організують соціальний простір вільного обміну товарами та послугами.

Діяльність держави, звідси, полягає у підтриманні формальних зв'язків, які лежать на поверхні суспільного життя, не зачіпаючи глибинних економічних та соціальних інтересів, лише охороняючи їх такими, якими вони склалися. Звідси, вона може бути оцінена як виключно формальна, охоронна діяльність держави, зведена до вирішення завдання захистити «економічну людину» від насилля, крадіжок, обману, порушення договорів і т.д. Справедливість у цьому випадку виступає як необхідність вершити правосуддя, тим часом, як члени суспільства роблять свій бізнес.

Отже, головна заслуга Нозіка полягає у тому, що він зумів довести, що мінімальна держава є невідворотнім результатом суспільного розвитку в умовах відсутності держави. Нозік висуває три принципи справедливості для цієї мінімальної держави, які слід розуміти як конкретизацію його головного принципу негативної справедливості: «Ніхто не має прав на будь-що, якщо це потребує використання праці та майна інших» [4, с. 150]. Цей принцип конкретизується у вигляді трьох основних принципів справедливості як «правоуповноважень»:

1. *Принцип справедливого придбання майна*, яке раніше нікому не належало: будь-яке наше первісне придбання, що вилучає із загальної власності деяку частину, не повинно погіршити становища інших.

2. *Принцип справедливої передачі*. Будь-яке передавання справедливо придбаної власності є правом тільки у тому випадку, якщо ця передача сталася добровільно, тобто без використання обману та насильства.

3. *Принцип виправлення (ректифікації) раніше допущеної несправедливості*. Будь-яка несправедливість, що закралася у довгий ланцюг придбань і передач, має бути виправлена.

У зв'язку з тим, що з трьох принципів справедливості теорії правоуповноваження Нозіка вирішальним є перший □ принцип справедливого придбання благ, що нікому не належали раніше, саме він вимагає до себе найбільшої уваги. Дійсно, згідно з теорією Р. Нозіка увесь ланцюжок подальших передач вважається несправедливим, якщо якимось виявиться, що в основі майна знаходиться первісне придбання із застосуванням обману і насильства. У цьому випадку чинності набуває третій принцип справедливості, згідно з яким має бути зроблена «ректифікація», або виправлення цієї первісної несправедливості. У зв'язку з цим Нозік звертається до «локківського провізу», яке накладає ряд моральних заборон на приватизацію благ, що знаходилися раніше у загальній власності або нікому не належали. Відповідно до думки Дж. Локка кожна людина може без порушення справедливості придбати у свою власність будь-яку долю благ, що не належали раніше нікому або знаходилися в загальному користуванні, за наступних умов :

1. Людина змішує з цим благом свою працю. Прикладом може бути той випадок, коли людина зриває плоди з дикорослого дерева в лісі.

2. Вона залишає іншим не меншу кількість благ і тієї ж якості. Прикладом може бути випадок, коли людина черпає воду для власних потреб з річки, кількість води при цьому не убуває і якість її для інших не погіршується.

3. Це придбання не шкодить іншим. Прикладом може служити випадок, коли хтось придбав у власність ділянку землі в умовах надлишку цілинних земель.

Існує певне співвідношення між цими трьома умовами, а саме: вони є послідовним уточненням одна одної.

Головна проблема теорії справедливості Р. Нозіка пов'язана з проблемою ректифікації. Неясно, що слід робити, якщо у довгий ланцюг придбань і передач закралася несправедливість. За Р. Нозіком, потрібно дійти до самого початку ланцюга і простежити, чи було первинне придбання справедливим. Але не існує можливості виправити історичну несправедливість, не порушуючи чиїхось прав. Суспільство, ґрунтоване на принципах Р. Нозіка, ризикує назавжди опинитися в підвішеному стані, бо ніхто не може бути упевнений, що в основі його власності не лежать обман і насильство, що їй передували. Єдино можливий вихід з цієї невизначеності — це одноразова соціалізація усієї власності за методом К. Маркса і подальша передача її у приватне користування на підставі ліберального принципу відмінності відповідно до принципів Дж. Ролза. Але в цьому випадку лібертаріаністська теорія Р. Нозіка втрачає свій сенс, поступаючись місцем іншій теорії справедливості.

Інша проблема пов'язана з концепцією власності на самого себе, яка виступає основою непорушних природних прав. Основні положення його лібертаріанізму є не більше ніж дедукцією цих прав. Р. Нозік, як і Дж. Локк, постулює наявність природних прав і пропонує прийняти цей постулат як різновид релігійної віри. Інша проблема — це проблема

Оскільки *лібертаріаністська модель* справедливості Р. Нозіка затверджує пріоритет первинної недоторканності прав та свобод індивідуумів, вона заявляє про договір, що укладається в результаті аргументованого дискурсу зацікавлених сторін, як про єдино прийнятну форму соціальної взаємодії. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що концепція «мінімальної держави» має серйозні підстави претендувати на те, щоб розглядатися як цілком прийнятна соціально-економічна модель для реалізації принципів деліберативної демократії і контекстуально-вписаного в них дискурсу справедливості.

Головним опонентом Р. Нозіка, ідеалом суспільного устрою якого виступає «мінімальна держава», є Дж. Ролз. Відмінність між позиціями цих мислителів пов'язана, передусім, із спробою зв'язати справедливість з моральною ідеєю чесності. Поняття чесності — засадниче для дистрибутивної теорії Р. Нозіка, а концепція провідного теоретика соціального лібералізму Дж. Ролза так і називається — «справедливість як чесність». Р. Нозік розуміє під чесністю рівне поводження з кожним учасником вільного обміну. Це процедурна інтерпретація даного принципу, відповідно до якої результати, якими б вони не були, є справедливими, якщо справедливою є процедура, яка до них призвела. Навпаки, у лівих

лібералів чесність трактується гранично широко: дія принципу поширюється не лише на процедури, але й на результати соціальної взаємодії. Це особлива позиція яка, у свою чергу, спирається на наступні соціально-філософські підстави [5, сс. 20-26]:

1. Уявлення про первісну рівність індивідів, що відповідає рівності учасників соціального контракту в класичній теорії суспільного договору. При цьому учасники угоди розглядаються як вільні та рівні істоти, що мають: а) раціональність і б) почуття справедливості;

2. Розуміння суспільства як форми соціальної кооперації, мета якої — добробут кожного. Ця ідея загалом є традиційною для лібералізму, і єдине, що Ролз додає тут, — уявлення про деяку «базову структуру», дистрибутивний механізм, що відає розподілом соціальних ресурсів і робить істотний вплив на функціонування головних економічних та політичних інститутів;

3. Концепція первинних благ або ресурсів, що являють собою універсальні засоби, необхідні для реалізації будь-якого індивідуального плану життя. Розподіл благ першого роду багато в чому випадковий, і соціальні інститути можуть лише скоректувати наслідки нерівностей у володінні ними. Блага другого роду вже безпосередньо розподіляються соціальними інститутами;

4. Ідея про те, що природні та соціальні факти, такі як розподіл природних благ, належність до певного соціального класу або групи, є випадковими з моральної точки зору обставинами. Твердження щодо випадковості розподілу природних здібностей і талантів, є найбільш уразливим для критики.

Подивимося, як означені вище ідеї отримують втілення в конкретних політичних теоріях. Дж. Ролз вважають засновником сучасної нормативної політичної філософії. Як за структурою нормативних висновків, так і за структурою філософської аргументації з усіх сучасних політичних теоретиків він найближчий до І. Канту. По суті, його теорія — сучасний варіант концепції суспільної угоди, відмінність якої від класичних версій полягає в тому, що договір має не реальний, а гіпотетичний характер. У своїй книзі Дж. Ролз обговорює цілий ряд умов для учасників гіпотетичної угоди [5, с. 127], серед яких «ключем до розуміння того, що ж відбувається у вихідній позиції стає «вуаль невідання». Отже, Дж. Ролз створює комунікативно-договірну модель пошуку підстав справедливості, згідно з якою необхідною умовою реалізації концепції процедурної справедливості є комуніканти, які штучно позбавлені важливої та різнобічної інформації про них самих.

Будучи раціональними (тобто прагматичними), позбавленими знання про себе, люди виберуть такий варіант суспільної справедливості, який гарантує їм найсприятливіші умови. А саме розподіл, який встановлює: а) рівні свободи для усіх, б) рівні можливості, в) рівний розподіл доходів та багатства. «Насправді, цей принцип є очевидним при симетрії сторін, що має спасти на думку кожній людині» [5, с. 138], — пише Дж. Ролз.

Однак, з іншого боку, прагматичний роздум підказує, що абсолютна рівність не дуже вигідна з економічної точки зору, тому виникає важливе допов-

нення: «якщо існують нерівності в доходах та багатстві, а також у владі та мірі відповідальності, які сприяють тому, щоб покращити становище усіх в порівнянні з тим, що було б при рівності, то чому не дозволити їх?» [5, с. 138]

Отже, учасники гіпотетичного контракту приходять до певної «загальної концепції справедливості» (усі соціальні цінності мають бути рівно розподілені, окрім тих випадків, коли нерівний розподіл цих цінностей дає перевагу кожному» [5, с. 67]), яка конкретизується у двох основних принципах:

1. «Кожний індивід має володіти рівним правом відносно найзагальнішої системи рівних основних свобод, сумісної з подібними системами свобод для усіх інших людей.

2. Соціальні та економічні нерівності мають бути організовані в такий спосіб, що вони одночасно (а) ведуть до найбільшої вигоди тих, хто досягнув найменших успіхів, відповідно до принципу справедливих заощаджень, і (б) роблять відкритими для усіх посади і становища в умовах чесної рівності можливостей» [5, с. 267].

Перед нами в цілому три, а не два принципи справедливості, оскільки другий принцип складається з двох частин. Сам Дж. Ролз називає перший □ принципом рівної свободи; другий □ принципом чесної рівності можливостей; третій □ принципом розрізнення. Перший принцип передбачає, що основні права і свободи мають бути розподілені рівно. При визначенні основних напрямів суспільної політики кожен має бути однаково прийнятий до уваги. Головна ідея Дж. Ролза відповідно до другого принципу полягає в тому, щоб за допомогою перерозподілу благ нейтралізувати вплив соціального членства людини на її життєві шанси. Друга частина другого принципу («принцип розрізнення») стверджує, що усі нерівності в розподілі первісних благ, які не можуть бути врегульовані за допомогою першої частини даного принципу, повинні мати місце тільки за умови, що вони служать поліпшенню шансів найменш успішних членів суспільства або, точніше, «репрезентативного члена» найменш успішної групи.

Неважко помітити, що два принципи справедливості Дж. Ролза не виходять за рамки загальної ліберальної установки, яка передбачає, що суспільство є не більше ніж арена конфліктів окремо взятих індивідів. Необхідність в справедливості полягає, головним чином, в пом'якшенні цих конфліктів. Справедливість полягає не в тому, щоб обмінювати рівне на рівне, але якраз в нерівному обміні, що дозволяє, щоб слабкі та беззахисні змогли поліпшити своє становище. Отже, сенсом суспільної взаємодії стає досягнення реальної рівності благ, яка виступає як ідеал громадських устремлень. Ця особливість егалітаризму Дж. Ролзу дозволяє стверджувати, що він намагається ввести нове концептуальне розуміння фундаментального принципу рівності як засадничої цінності.

У теорії Дж. Ролза є немало концептуальних труднощів, однією з яких є «інтуїтивна ідея», згідно з якою таланти обдарованих людей є незаслуженими, тобто одним з головних чинників несправедливості, наслідки якого підлягають соціальній корекції [5, с. 97-103].

Ліві ліберали піддають радикальному перегляду центральну локківсько-нозіковську ідею «власності на самого себе». Ліберали визнають, що Я є законним володарем своїх талантів; Я вільний використовувати їх відповідно до обраних мною проектів. Проте оскільки володіння тими або іншими талантами □ справа чистого везіння, остільки права людей на свої таланти не включають права діставати нерівні винагородження від використання цих талантів. Оскільки таланти незаслужені, то для держави не буде запереченням моральної рівності розглядати таланти людей як можливу основу для вимоги компенсації. Люди, обділені природою при народженні, мають легітимні домагання до тих, хто отримав переваги від природи, і останні мають моральні зобов'язання по відношенню до перших. Тому в теорії Ролза і Дворкіна обдаровані отримують вигоду від талантів, тільки якщо це приносить вигоду обділеним.

Отже, Дж. Ролз вбачає субстанціональну основу соціальної справедливості в добрій волі раціонально мислячих індивідів, які у своїй політичній активності прагнуть консенсусу і поваги інтересів оточуючих. Вважається, що ускладнений і штучний характер умов гіпотетичної угоди є Ахіллесовою п'ятою «Теорії справедливості». Факт згоди з принципами справедливості в гіпотетичній ситуації зовсім не зобов'язує погоджуватися з ними в ситуації реальній. У той же час, комунікативно-договірна природа і орієнтування на процедуру дискурсу як базову у визначенні принципів справедливості визначають утилітарність сенсу гіпотетичної угоди, дають підстави вважати концепцію Дж. Ролза різновидом утилітарної теорії задоволення раціонального бажання. Це тим значиміше, зважаючи на факт, що політика більшості сучасних суспільств приправлена значною долею практичного утилітаризму.

Договірна природа соціальної справедливості, що інтерпретується за допомогою вільної комунікації рівних у своїх правах громадян, стає головною темою в політичній філософії Р. Дворкіна. «Що означає для уряду ставитись до своїх громадян як до рівних? Думаю, таке саме питання ми ставимо, коли запитуємо: що означає для уряду ставитись до своїх громадян як до вільних, незалежних, наділених почуттям власної гідності? Саме це питання було головним у політичній теорії, принаймні, з часів Канта», □ стверджує американський філософ на сторінках своєї роботи про лібералізм [2, с. 58]. Спираючись на результати епістемологічного аналізу договірної моделі Дж. Ролза, Р. Дворкін намагається показати, що в основі ліберальної теорії лежить концепція фундаментальної етичної рівності, з якої витікає право кожного на рівну турботу та повагу.

Якщо Дж. Ролз виводить свої принципи справедливості з певного гіпотетичного контракту, який укладають індивіди у вихідній позиції рівності, то Р. Дворкін наполягає на тому, що ролзовський контракт □ не більше ніж прийом, що «просіює» (вже наявні) моральні інтуїції на предмет їх відповідності фундаментальній концепції рівності (яка сама по собі має апріорний характер). Тобто фактично Р. Дворкін тут виступає як представник природно-

правової традиції, на якій базувався лібералізм Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо та І. Канта.

З визнання за людьми природного права на рівну турботу та повагу впливають певні практичні наслідки. По-перше, це згладжування негативних наслідків функціонування ринкової економіки. Йдеться про «контингентні обставини»: фізичні та розумові вади, випадковості соціального характеру, хвороби, каліцтва та т.п. Тому, вважає Р. Дворкін, «можливо, найкращим рішенням для ліберала буде система прав на соціальне забезпечення, здійснюване на основі доходу, що перерозподіляється, і звичайного податку на спадок» [2, с. 64]. Це перше □ позитивне □ втілення ліберального принципу рівності. Друге його втілення (негативне) має на увазі нейтральність ліберальної держави по відношенню до тієї або іншої концепції блага. Ідея нейтральності разом з ідеєю економічного перерозподілу є головною політичною концепцією сучасного лібералізму, і в конкретизації Р. Дворкіна вона вимагає блокування певного роду рішень законодавчої більшості в системі представницької демократії. Рішення більшості щодо меншості, можуть відображати систему поглядів, які Р. Дворкін називає «зовнішніми перевагами», оскільки вони нав'язують індивідам певний, чужий для них образ життя. Через це частина суспільства, яка надає перевагу ексцентричному, з точки зору пануючої системи цінностей, образу життя, зазнає дискримінації. Тому необхідно вдатись до системи спеціальних прав, які захищають приватне життя індивіду від свавілля більшості.

Отже, згідно з теорією справедливості Р. Дворкіна виправлення існуючих вад політичної та економічної систем сучасного західного демократичного суспільства вимагає особливої інституціональної системи, яка б утілювала в собі головні вимоги етичного «принципу рівної турботи і поваги». Ці права філософ називає «правами-козирями», наділяючи їх абсолютним значенням на шкалі громадянських і політичних прав. «Ці права □ свого роду козири в руках індивідів; вони дозволяють індивідам перешкодити окремим конкретним рішенням, хоча самі загальні інститути, в ході нормального функціонування яких були б прийняті ці рішення, сумнівів не викликають. Остаточним виправданням цих прав служить те, що без них не можна гарантувати усім індивідам рівну турботу і повагу» [2, с. 67].

Основою аргументації в даному випадку виступає ідея громадського договору, тому для мислителя характерний, передусім, пошук універсальних процедур вироблення справедливих рішень, а не субстанції справедливості, оскільки в сучасних умовах світоглядного плюралізму і мультикультуралізму справедливості не може спиратися на субстанціонально єдину, заздалегідь сформульовану ідею. Інакше при зіткненні двох (чи декількох) чітко оформлених, догматичних концепцій справедливості неминуче виникатимуть (і вже виникають) бурхливі соціальні конфлікти. Виходячи з цього, Р. Дворкін, як сучасний прибічник комунікативного раціоналізму робить основний упор на створенні концепції процедурної справедливості.

Висновки

У др. пол. ХХ ст. оформилися теорії раціонального комунікативно-договірного обґрунтування соціальної справедливості ліберальної традиції, автори яких (Р. Нозік, Дж. Ролз і Р. Дворкін), незважаючи на різницю у методологічних підходах і розгляді співвідношення справедливості та індивідуальної свободи, вбачають субстанціональну основу соціальної справедливості у добрій волі раціонально мислячих індивідів, які у своїй політичній активності прагнуть досягнення консенсусу і гарантій поваги інтересів оточуючих. При цьому Свобода і Справедливість для кожного з ліберальних теоретиків «вписані» у свою концепцію: для Р. Нозіка – це, передусім, можливість безперешкодно вести економічну діяльність, для Дж. Ролза і Р. Дворкіна □ за умови певного гарантованого соціального мінімуму вираження моральної гідності особі, основа її самоповаги.

Список літератури

1. Алексеева Т.А. *Современные политические теории* : Курс лекций / Ред. совет. : А.В. Торкунов. – М. : РОССПЭН, 2000. – 342 с.
2. Дворкин Р. Либерализм // *Современный либерализм*: Ролз, Берлин, Дворкин, Кимлика, Сэндел, Тейлор, Уолдрон / пер. с англ. Л.Б. Макеевой. – М. : Дом интеллектуальной книги, Прогресс-Традиция, 1998. – 248 с.
3. Кимлика У. *Современная политическая философия* : введение / пер. с англ. С. Моисеева; Гос. ун-т. – Высшая школа экономики. – М. : Изд. Дом Гос. ун-та Высшей школы экономики, 2010. – 592 с.
4. Нозик Р. *Анархия, государство и утопия* / пер. с англ. Б. Пинскера; под. ред. Ю. Кузнецова и А. Куряева. – М. : ИРИСЭН, 2008. – 424 с.
5. Ролз Дж. *Теория справедливости* / пер. и науч. ред. Целищев В.В. – Новосибирск : Изд-во Новосиб. ун-та, 1995. – 532 с.

М.А. Абисова

СОВРЕМЕННЫЕ ЛИБЕРАЛЬНЫЕ КОНЦЕПЦИИ: АКСИОЛОГИЧЕСКИЙ И КОММУНИКАТИВНЫЙ АСПЕКТ
Статья посвящена анализу либеральных коммуникативно-договорных моделей социальной справедливости.
Ключевые слова: коммуникация, либерализм, либертарианство, свобода, справедливость, равенство.

M. A. Abova

MODERN LIBERAL THEORIES: AXIOLOGICAL AND COMMUNICATIVE ASPECT
The article is devoted to the analysis of liberal communicative-contract models of social justice.
Keywords: communication, liberalism, libertarianism, freedom, justice, equality.